

Проблеми національної економіки

УДК 338.115.31

Лойко Дар'я Миколаївна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри національної економіки та фінансів
Вищий навчальний заклад «Університет «КРОК»*

Лойко Дарья Николаевна

*кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры национальной экономики и финансов
Высшее учебное заведение «Университет «КРОК»*

Loiko Daria

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of National Economy and Finance
Higher Educational Institution "University "KROK "*

ДИНАМІКА ЗМІН У СТРУКТУРІ СПОЖИВАННЯ

ДОМОГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ

ДИНАМИКА ИЗМЕНЕНИЙ В СТРУКТУРЕ ПОТРЕБЛЕНИЯ

ДОМОХОЗЯЙСТВ УКРАИНЫ

**DYNAMICS OF CHANGES IN THE STRUCTURE OF CONSUMPTION
OF HOUSEHOLDS IN UKRAINE**

***Анотація.** У статті розглянуто значимість питання формування фінансів домогосподарств як складової частини фінансової системи держави. Проаналізовано сучасний стан та тенденції змін у структурі споживання домогосподарств України та динаміку обсягів заощаджень та депозитів домашніх господарств України за період 2010-2017 рр. Зроблено висновок, що, починаючи з 2014 р., заощадження та депозитні вклади домогосподарств витрачаються на споживання. Споживчі витрати*

домогосподарств зростають і досягли рівня 93,0 % від загальних сукупних витрат. За досліджуваний період (2010-2017 рр.) значно зросли споживчі витрати на оплату комунальних послуг (73,91%). Зростає кількість домогосподарств, які із-за браку коштів відмовляють собі у покупці продуктів харчування, одягу, взуття та побутових послугах. Це є негативною тенденцією. Зазначено, що тенденція зростання витрат домогосподарств на споживання знижує їх цінність як інвестиційного ресурсу розвитку економіки країни. На основі проведено аналізу зроблено висновок, що протягом 2007-2017 рр. відбувається зниження рівня добробуту домогосподарств та зростає ризик бідності населення України. Зазначено, що враховуючи низький рівень заощаджень домогосподарств України, їх недоцільно розглядати у якості інвестиційного потенціалу економіки країни. Відмічене, що існує ймовірність відтоку заощаджень домогосподарств найвищого рівня забезпечення (10 децильної групи) за кордон із-за доступності інвестиційних продуктів та недостатнього захисту капіталу інвесторів всередині країни. Можливість застосовувати Інтернет-технології при придбанні інвестиційних продуктів за кордоном робить цей процес більш доступним для вітчизняних домогосподарств. Це приводить до негативної тенденції відтоку капіталу за кордон. Проведення економічних реформ всередині країни та підвищення привабливості владання інвестицій всередині країни сприятиме зміцненню конкурентоспроможності економіки України.

Ключові слова: Україна, домогосподарства, витрати, споживання, структура, зміни, фінанси, інвестиції, потенціал.

Анотація. В статье рассмотрены значимость вопроса формирования финансов домохозяйств как составной части финансовой системы государства. Проанализировано современное состояние и тенденции изменений в структуре потребления домохозяйств Украины и

динамику объемов сбережений и депозитов домашних хозяйств Украины за период 2010-2017 гг. Сделан вывод, что, начиная с 2014 г., сбережения и депозитные вклады домохозяйств расходуются на потребление. Потребительские расходы домохозяйств растут и достигли уровня 93,0% от общих совокупных расходов. За исследуемый период (2010-2017 гг.) значительно выросли потребительские расходы на оплату коммунальных услуг (73,91%). Растет число домохозяйств, которые из-за нехватки средств отказывают себе в покупке продуктов питания, одежды, обуви и бытовых услугах. Это является негативной тенденцией. Указано, что тенденция роста расходов домохозяйств на потребление снижает их ценность как инвестиционного ресурса развития экономики страны. На основе проведенного анализа сделан вывод, что в течение 2007-2017 гг. происходило снижение уровня благосостояния домохозяйств и возрастал риск бедности населения Украины. Отмечено, что учитывая низкий уровень сбережений домохозяйств Украины, их нецелесообразно рассматривать в качестве инвестиционного потенциала экономики страны. Отмечено, что существует вероятность оттока сбережений домохозяйств высокого уровня обеспечения (10 децильной группы) за границу из-за доступности инвестиционных продуктов и недостаточной защиты капитала инвесторов внутри страны. Возможность использовать Интернет-технологии при приобретении инвестиционных продуктов за рубежом делает этот процесс более доступным для отечественных домохозяйств. Это приводит к негативной тенденции оттока капитала за границу. Проведение экономических реформ внутри страны и повышение привлекательности вложения инвестиций внутри страны будет способствовать укреплению конкурентоспособности экономики Украины.

Ключевые слова: Украина, домохозяйства, расходы, потребление, структура, изменения, финансы, инвестиции, потенциал.

Summary. *The article considers the importance of the issue of forming household finances as an integral part of the financial system of the state. The current state and trends of changes in the structure of household consumption in Ukraine and the dynamics of savings and deposits of households in Ukraine for the period 2010-2017 has been analyzed. It is concluded that starting from 2014 savings and deposits of households are spent on consumption. Household consumption expenditure is increasing and reaching a level of 93.0% of the total aggregate expenditures. During the investigated period (2010-2017), consumer expenditures on utilities services increased significantly (73.91%). There is an increasing number of households who refuse to buy food, clothing, footwear and household services due to lack of funds. This is a negative trend. It is noted that the tendency of household expenditures to increase consumption decreases their value as an investment resource for the development of the country's economy. On the basis of the analysis, it was concluded that during the period of 2007-2017 the household welfare level is decreasing and the poverty of the population in Ukraine is increasing. It is noted that given the low level of household savings in Ukraine, it is inappropriate to consider them as an investment potential of the country's economy. It is noted that there is a probability of outflow of households with the highest level of security (10 deciles) abroad owing to the availability of investment products and insufficient protection of investors' capital within the country. The ability to use Internet technology when purchasing investment products abroad makes this process more affordable for domestic households. This leads to a negative trend of outflow of capital abroad. Conducting economic reforms within the country and increasing the attractiveness of investing within the country will contribute to strengthening the competitiveness of Ukraine's economy.*

Key words: *Ukraine, households, expenditures, consumption, structure, changes, finances, investments, potential.*

Постановка проблеми. Домогосподарства виступають повноцінними і самостійними учасниками відносин на фінансовому ринку України. Фінансові ресурси домогосподарств є складовою частиною фінансової системи України, яка регулюється державою. Фінанси домогосподарств розглядаються науковцями з точки зору формування грошових коштів, їх використання, заощадження та інвестування. Дослідження динаміки доходів та витрат домогосподарств України показують зростання цих складових, але негативною рисою є зростання витрат домогосподарств на споживання, що знижує їх цінність як інвестиційного ресурсу. В теперішній час фінансові ресурси домогосподарств залишаються поза увагою держави і не розглядаються як можливий ресурс інвестиційного розвитку національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В працях науковців відсутній єдиний підхід щодо розуміння фінансів домогосподарств. Аналіз публікацій таких авторів, як: Т. Кізима [1], Рамський А.Ю. [2], Вдовиченко А.М. [3], Ворошило В.В. [4], Гут І.О. [5] показав, що питання динаміки змін у структурі споживання домогосподарств України в сучасних умовах є актуальним для дослідження і потребує подальшого опрацювання.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Узагальнення змін у структурі споживчих витрат домогосподарств України з метою виявлення потенційних інвестиційних резервів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Тенденції кризових та післякризових років негативно відобразилися як на ресурсах так і на витратах домогосподарств. Тенденція зростання цін на товари та послуги змусила домогосподарства витратити більше на споживання і значно зменшила рівень заощаджень. Використання фінансових ресурсів домогосподарств можна класифікувати за наступними напрямками:

- на споживання – витрати на оплату комунальних послуг, продовольчі на непродовольчі товари, побутові послуги та інше;

- на придбання товарів довготривалого користування – самоінвестування;
- на інвестування (придбання інвестиційних продуктів).

За результатами проведеного аналізу динаміки витрат домогосподарств за період 2007-2017 рр. на основі статичних даних можна зробити наступні висновки (табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка сукупних витрат домогосподарств України
за період 2010-2017 рр.**

Показник	2010	2011	2012	2013	2014¹	2015¹	2016¹	2017¹	Відхилення даних 2017 від 2010, %
Сукупні ресурси в середньому на місяць на одне домогосподарство, грн.	3481,0	3853,9	4144,5	4470,5	4563,3	5231,7	6238,8	6014,6	72,78
Сукупні витрати в середньому на місяць на одне домогосподарство, грн.	3073,3	3458,0	3592,1	3820,3	4048,9	4952,0	5720,4	5576,5	81,45
Споживчі сукупні витрати, % у тому числі:	89,9	90,1	90,8	90,2	91,6	92,9	93,2	93,0	3,45
- продукти харчування	51,6	51,3	50,1	50,1	51,9	52,6	49,8	51,2	- 0,77
- алкогольні напої, тютюнові вироби	3,4	3,4	3,5	3,5	3,4	3,1	2,9	3,0	- 11,76
-непродовольчі товари і послуги, % у тому числі:	34,9	35,4	37,2	36,6	36,3	36,5	40,5	38,8	11,17
- житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	9,2	9,6	9,9	9,5	9,4	11,7	16,0	14,1	73,91

- предмети домашнього вжитку	2,3	2,2	2,3	2,3	2,3	2,0	1,7	1,7	- 26,09
- одяг та взуття	6,0	5,7	6,1	5,9	6,0	5,7	5,6	5,3	- 6,67
- охорона здоров'я	3,2	3,2	3,4	3,4	3,6	3,7	4,2	4,3	34,38
- транспорт	3,7	4,0	4,3	4,3	4,3	3,7	3,6	3,7	-
- зв'язок	2,7	2,6	2,8	2,8	2,8	2,4	2,3	2,3	-14,81
- освіта	1,3	1,3	1,3	1,2	1,1	1,1	1,0	1,1	- 15,38
- відпочинок і культура	1,8	1,9	2,0	2,1	1,8	1,5	1,4	1,4	- 22,22
- ресторани та готелі	2,4	2,5	2,5	2,5	2,3	2,0	2,2	2,3	- 4,17
- різні товари і послуги	2,3	2,4	2,6	2,6	2,7	2,7	2,5	2,6	13,04
Неспоживчі сукупні витрати, %	10,1	9,9	9,2	9,8	8,4	7,1	6,8	7,0	- 30,69

Примітки:

1 – офіційні дані за 2014-2017 рр. наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя;

Джерело: складено автором за даними [6]

Споживчі сукупні витрати домогосподарств мають динаміку до зростання і досягли рівня 93,0 % від сукупних витрат у 2017 р. Таким чином, майже всі фінансові ресурси домогосподарств витрачаються на споживання. Найбільш вагомою статтею споживчих витрат домогосподарств залишаються продукти харчування (50,9%). Вартість харчування однієї особи становила у 2017 р. в середньому 54 грн. на добу проти 46 грн. у 2016 р. Зберігається розбіжність у структурі сукупних витрат між децильними групами: домогосподарства із найвищим рівнем доходів (10 децильна група) витрачали у 2017 р. на продукти харчування тільки 39 % всіх сукупних витрат. За досліджуваний період (2010-2017 рр.) значно зросли споживчі витрати на оплату комунальних послуг (73,91%), охорону здоров'я (34,38%), непродовольчі товари і послуги (11,17 %). Це пов'язано із підвищенням тарифів та цін на товари та послуги.

Аналіз статистичних даних щодо динаміки обсягів сукупних доходів домогосподарств показує, що рівень доходів на одне домогосподарство за період 2010-2017 рр. зріс на 72,78% (табл.1). Сукупні витрати

домогосподарств в середньому за місяць на одне домогосподарство за той же період зросли на 81,45%. Перевищення динаміки зростання середньомісячних витрат над середньомісячними доходами на одне домогосподарство склало 8,67%. Це означає, що домогосподарства зменшують обсяги заощаджень, про що свідчать статистичні дані (табл.2). Обсяг депозитів домогосподарств за період 2010-2017 рр. знизився на 39,87% (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка обсягів заощаджень та депозитів домашніх господарств України за період 2010-2017 рр.

Показник	2010	2011	2012	2013	2014 ¹	2015 ¹	2016 ¹	2017 ¹	Відхилення даних 2017 від 2010, %
Обсяг чистого заощадження млрд грн	161,9	123,1	147,3	116,3	30,8	12,9	-17,8	-68,9	-
Депозити домогосподарств (залишки на кінець року), млрд.грн.	275,1	310,4	369,3	656,8	418,1	410,9	444,7	165,4	- 39,87

Примітки:

1 – офіційні дані за 2014-2017 рр. наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м.Севастополя;

Джерело: складено автором за даними [6; 7]

За результатами аналізу Динаміка обсягів заощаджень та депозитів домашніх господарств України за період 2010-2017 рр. (табл. 2) можна зробити наступні висновки. Обсяг чистих заощаджень домогосподарств за досліджуваний період зменшився і у 2017 р. мав від'ємне значення. Погіршення фінансового стану домогосподарств пояснюється наявністю об'єктивних та суб'єктивних чинників, зокрема: погіршенням політичної та відповідно економічної ситуації в Україні упродовж 2014-2015 рр. із-за геополітичних змін, які викликані анексією території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, необхідності проведення

антитерористичної операції на сході України; високим рівнем макроекономічної нестабільності; спадом ділової активності; закриттям частини підприємств та зниження рівня їх прибутковості. Обсяг заощаджень домогосподарств залежить від валового наявного доходу, реальної заробітної плати та витрат на кінцеве споживання. Беручи до уваги недостатній рівень доходів основних верств населення, слід зазначити, що це свідчить про нерівномірність груп формування заощаджень. Зменшення обсягів депозитів на рахунках у банках свідчить про те, що фінансові ресурси населення зменшуються і заощадження витрачаються домогосподарствами на споживання. Це є негативною тенденцією, так як у світі зростання рівня заощаджень домогосподарств визнається як рівень зростання добробуту населення. Найвищий рівень депозитних вкладів домогосподарств протягом досліджуваного періоду було відмічено у 2013 р. у розмірі 656,8 млрд. грн. У 2014 р. рівень депозитів знизився на 36,34 %, а в 2017 р. на 74,81 % у порівнянні із 2013 р. За проведеним аналізом динаміки обсягів доходів, витрат та заощаджень домогосподарств, можна зробити висновок щодо зниження рівня добробуту домогосподарств та зростання ризиків бідності населення України [8] протягом 2007-2017 рр.

За результатами вибіркового опитування 8009 домогосподарств, яке було проведено за участю фахівців Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи Національної академії наук України [6], можна зробити наступні висновки. Кількість домогосподарств, які відмовляли собі у найнеобхідніших недорогих продуктах харчування із-за недостатності коштів зросла за період 2007-2017 рр. на 1,6 % і склала 10,4% у 2017 р. Кількість домогосподарств, які не оновлювали верхній одяг та взуття для холодної пори року для дорослих протягом 5 років зросла за останні 10 років на 11,6 % і склала у 2017 р. 27,5% від загальної кількості домогосподарств України. Кількість домогосподарств, які із-за недостатності коштів не можуть придбати новий одяг та взуття для дітей зросла за досліджуваний період на 2,2 % і склало 10,2 %.

Кількість домогосподарств, які мають заборгованість по оплаті комунальних послуг із-за недостатності коштів зросла на 10,7 %. За період 2007-2017 рр. і досягла рівня 26,5 % у 2017 р.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. За проведеним аналізом динаміки споживчих витрат домогосподарств України протягом 2010-2017 рр. можна зробити наступні висновки. Споживчі витрати домогосподарств за досліджуваний період зростали і склали у 2017 р. 93,0 % від фінансових ресурсів. Обсяг заощаджень та депозитів значно зменшився, починаючи з 2013 р. Таким чином можна зробити висновок, що ймовірність використання заощаджень домогосподарств та їх депозитів у якості інвестиційного потенціалу економіки країни має низьке значення через неналежну забезпеченість цього процесу та недостатній захист капіталу інвесторів.

Поширення глобалізаційних процесів у світовій економіці та євроінтеграційне спрямування розвитку України може призвести до збільшення відтоку капіталу за кордон. Пропозиція інвестиційних продуктів в інших країнах, простота та прозорість їх придбання поширює зацікавленість населення України здійснювати їх придбання через Інтернет та іншими засобами. Проведення економічних реформ в Україні може призупинити економічний спад та поступово відновити економічне зростання.

Література

1. Кізима Т.О. Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та доміанти розвитку [Текст] / Т.О. Кізима; [вст. слово С.І. Юрія]. – К.: Знання, 2010. – 431 с.

2. Рамський А.Ю. Інвестиційний потенціал домогосподарств [Текст]: монографія / А.Ю. Рамський. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2014. – 352 с.
3. Вдовиченко А.М. Фінансовий потенціал населення в умовах інноваційного розвитку економіки України [Текст]: автореф. дис... на здобуття наукового ступеня к.е.н.; спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / А.М.Вдовиченко. – Ірпінь, 2010. – 20 с.
4. Ворошило В.В. Фінанси домашніх господарств у фінансовій системі держави [Текст]: автореф. дис... на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук; спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / В.В. Ворошило. – Д., 2012. – 20 с.
5. Гут І.О. Ірраціональність поведінки домашніх господарств як споживачів [Текст]: автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук; спец. 08.01.01 «Економічна теорія» / І.О. Гут. – Дніпропетровськ, 2004. – 19 с.
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України. Статистична інформація. Доходи та умови життя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
7. Архів Бюлетеня НБУ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=67693
8. Методика комплексної оцінки бідності, затверджена наказом Міністерства соціальної політики України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, Національної академії наук України від 18.05.2017 № 827/403/507/113/232 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

References

1. Kizima, T.O. (2010), *Finansy domogospodarstv: suchasna paradyhma ta dominany rozvytku* [Household Finance: Contemporary Paradigm and Development Trends], Znannia, Kyiv, Ukraine.
2. Ramskyi, A.Yu. (2014), *Inbestyicyynyi potencial domogospodarstv* [Investment potential of households [Text]: monograph], Un-t them. B. Grinchenko, Kyiv, Ukraine.
3. Vdovichenko, A.M. (2010), "Financial potential of the population in conditions of innovative development of the Ukrainian economy", Ph.D. Thesis, "Money, Finance and Credit", Irpin, Ukraine.
4. Voroshilo, V.V. (2012), "Finances of households in the financial system of the state", Ph.D. Thesis, "Money, Finance and Credit", D., Ukraine.
5. Guth, I.O. (2004), "Irrationality of the behavior of households as consumers", Ph.D. Thesis, "Economic Theory", Dnipropetrovsk, Ukraine.
6. The official website of the State Statistics Service of Ukraine. Statistical information. Revenues and living conditions [Electronic resource] - available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 11 July 2018).
7. Arhiv Byuletenya NBU. [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: https://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=67693
8. The Methodology of Integrated Assessment of Poverty, approved by the order of the Ministry of Social Policy of Ukraine, the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine, the Ministry of Finance of Ukraine, the State Statistics Service of Ukraine, the National Academy of Sciences of Ukraine dated May 18, 2017 No. 827/403/507/113/232 [Electronic resource]. – Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 12 July 2018).